

ХҮЧИРХИЙЛЭЛД ӨРТСӨН ХҮҮХЭД, ӨСВӨР НАСНЫХНЫ СЭТГЭЦЭД УЧИРСАН ХОР УРШИГ

MENTAL HARM TO ABUSED CHILDREN AND ADOLESCENTS

Ц.Нандинцэцэг

*ДХИС ШМИ-н БУТЗШТ-ийн багш, цагдаагийн
ахмад*

ТОВЧ УТГА

Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын ангиллаар 0-9 насныг хүүхэд нас, 10-19 насныг өсвөр нас хэмээн үздэг бөгөөд харин хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл гэж 18-аас доош насны хүүхдүүдийн эсрэг үйлдэгдсэн бие махбодын хүчирхийлэл, сэтгэл санааны хүчирхийлэл, бэлгийн хүчирхийлэл болон үл хайхрах байдал гэж тодорхойлжээ.

2022 оны байдлаар дэлхий дахинаа 2-4 насны 300 сая хүүхэд асран хамгаалагчийн зүгээс биемахбод, сэтгэл санааны хүчирхийлэлд өртдөг бол 0-17 насны 5 охидын нэг нь, эрэгтэй 13 хүүхэд тутмын нэг нь бэлгийн хүчирхийлэлд өртдөг гэсэн тоо баримт байна. Монгол улсад 2019 онд хийсэн судалгаагаар СЭМҮТ-д бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөний удмаас 69 хүүхэд, өсвөр насныхан тусламж үйлчилгээ авсан ба тэдний 64 % нь сэтгэл гутралтай, 34.8% нь амиа хорлох оролдлого хийж байсан байна.

Монгол Улсад 2023 оны 07-р сарын 1-нээс эхлэн гэмт хэргийн улмаас хүний сэтгэцэд учирсан хор уршгийг арилгах, нөхөн төлүүлэх төлбөрийн аргачлалыг боловсруулан, хэрэгжүүлж эхлээд байна. Иймд бид хүчирхийлэлд өртсөний улмаас сэтгэцэд учирсан хохирлоо тогтоолгосон, нөхөн төлүүлсэн байдлыг судлан тогтооход хэрэгцээ, шаардлагатай юм.

Abstract: According to the classification of the World Health Organization, 0-9 years is considered childhood and 10-19 years is considered adolescence, while violence against children is defined as physical violence,

emotional violence, sexual violence and neglect committed against children under 18 years of age.

As of 2022, 300 million children between the ages of 2 and 4 are physically and emotionally abused by their guardians worldwide, while one in 5 girls aged 0-17 and one in 13 male children are sexually abused. According to a study conducted in Mongolia in 2019, 69 children and teenagers received care from sexual violence victims at the National Medical Center, 64% of them were depressed and 34.8% tried to commit suicide.

In Mongolia, starting from July 1, 2023, a payment method has been developed and implemented to eliminate and compensate for the harm caused to human psyche due to crime. Therefore, it is necessary and necessary for us to study and determine the state of psychological damage caused by violence and compensation.

Түлхүүр үг: Хүүхэд, хүчирхийлэл, сэтгэцийн эрүүл мэнд, хор уршиг

Keywords: children, violence, mental health, harm

Хүүхэд хамгаалалын хуулинд 2016 онд зааснаар Хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэлийн тодорхойлолтийг санаатай эсхүл санамсаргүйгээр хүүхдийн амь нас, эрүүл мэнд, хөгжил, бие махбод, сэтгэл санаанд хор хохирол учруулах үл хайхрах байдал, бэлгийн зүй бус үйлдэл болон бие махбодийн шийтгэл, сэтгэл санааны дарамтыг хэлнэ гэж томъёолжээ. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхэд сэтгэцийн хувьд байнга айдастай амьдрах нь хүүхдийн хооллох, унтах дадал хэвшилд сөргөөр нөлөөлөөд зогсохгүй эрүүл мэнд, сэтгэл санааны хувьд эрүүл бус болж, цаашлаад сэтгэцийн эмгэг үүсгэх хор уршигтай юм. Улмаар, хүчирхийллийн гэрч болж байсан хүүхдүүд үүнийгээ үлгэр дуурайлал болгож, хүүхэд насандаа ба насанд хүрсэн хойноо ч өөрөө *хүчирхийлэл* үйлдэх нь цөөнгүй тохиолддог байна. Хүүхэд байхдаа хүч хэрэглэсэн шийтгэл хүртэж байсан хүүхдүүд нь сэтгэцийн эрүүл мэнд доройтох, танин мэдэхүйн хөгжил хоцрох, сургалтын хоцрогдолд орох, илүү түрэмгий, нийгмээс тусгаарлагдмал байх зэрэг эрүүл мэнд, зан үйлийн олон асуудалтай болдог гэдгийг судалгаанаас тогтоосон байна. Дэлхий даяар хүүхдийн хүчирхийллийн тархалтын тооцоолол өөр өөр байдаг. Иранд энэ нь зүй бус харьцсан байдал, суралцаж буй газраас хамаарч 4.7-91.6% байна. Хүүхдийн хүчирхийлэл нь хүүхэд насанд болон ирээдүйн бие махбодь, сэтгэл санаанд сөргөөр нөлөөлдөг бөгөөд цаашлаад гэр бүл болоход ч хүндрэл учруулдаг тухай олон улсын судлаачдын

судалгааны сэдэв болсон байна. Үүнээс хүүхдийн хүчирхийлэл, сэтгэцийн эмгэгийн хоорондын хамаарлыг улс орон бүрт сайн судлагдсан. Тухайлбал 2018 онд Дэлхийн 21 улсад хийгдсэн судалгаанд хүүхдийн хүчирхийлэл болон сэтгэцийн 12 төрлийн эмгэгийн хамаарлыг судлахад хамааралтай гэсэн үр дүн гарсан байна. Хүүхдийн хүчирхийлэл нь өсвөр үеийнхний сэтгэцийн эмгэг, сэтгэцийн болон зан үйлийн эмгэг, мансууруулах бодис хэрэглэх, бие махбодийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлөх зэрэг янз бүрийн эмгэгүүдтэй холбоотой болохыг нотлох хэвлэлийн тоймууд олон байна. Жишээлбэл, хүүхдийн сэтгэл санаа, бэлгийн болон бие махбодийн хүчирхийлэл нь сэтгэлийн хямралд хүргэх хамгийн ноцтой эрсдэлт хүчин зүйл болохыг тогтоожээ. Бусад судалгаанууд нь бага насны хүүхдийн бэлгийн хүчирхийлэл болон сэтгэлийн хямрал, сэтгэл түгших эмгэг хоорондын хамаарлыг үнэлж, бэлгийн хүчирхийллийн хүнд хэлбэрүүд нь сөрөг үр дагаварт хүргэх эрсдэлтэй болохыг мөн тогтоосон байна. Энэ бүгдээс харахад хүүхдийн хүчирхийллийн тархалт, төрлийг тодорхойлж, илрүүлэх нь сэтгэцийн эмгэгийг бууруулахад чухал ач холбогдолтойг харуулж байна. Судлаачдын үзэж байгаагаар Хүүхэд насны сэтгэл зүйн гэмтэл гэдэг нь хүүхэд насанд тохиолдсон аймшигтай, аюултай, хүчирхийлэл, амь насанд заналхийлсэн бие махбодын гэмтэл хийгээд хувь хүний үнэт зүйлийг хөндсөн сэтгэлийн цохилтыг тухайн цаг мөчид нүдээрээ харж, сэтгэлээрээ мэдэрч, биеэрээ туулж өнгөрүүлсэн үйл явдлыг хэлдэг гэж дүгнэжээ. Манай улсын хувьд хүүхдийн хүчирхийллийн тархалтыг тодорхойлох, цаашлаад сэтгэцийн эмгэгтэй хамааруулан судалсан судалгаа хязгаарлагдмал байгаа юм.

Гадаад улс орнуудын хүүхдийн хүчирхийллийн талаарх зарим судалгаануудад Josie Spataro, Paul E. Mullen нарын судалгаанд 16 ба түүнээс бага насны 1612 хүүхдийн (1327 эмэгтэй, 285 эрэгтэй) бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн байдал болон сэтгэцийн эмгэгийн хамаарлыг судалсан байна. Хүчирхийлэлд өртсөн эрэгтэй, эмэгтэй хүүхдийн аль аль нь судалгааны хугацаанд нийт хүн амын хяналтын бүлэгтэй харьцуулахад (12.4% v. 3.6%) сэтгэцийн эмчилгээнд хамрагдсан нь хамаагүй өндөр байжээ. Хүүхдийн сэтгэцийн эмгэг, хувь хүний эмгэг, түгшүүрийн эмгэг, нөлөөллийн эмгэгийн хувьд өндөр байсан бол шизофрени өвчний хувьд тийм биш юм. Хохирогч эрэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдээс хамаагүй илүү эмчилгээ хийлгэсэн байна (22.8% v. 10.2%). Эрэгтэй (харьцангуй эрсдэл=7.2, 95% CI 5.5–9.6, $P<0.001$) болон эмэгтэйчүүдийн (харьцангуй

эрсдэл=3.3, 95% CI 2.8–3.9, $P<0.001$) хяналтын хүн амтай харьцуулахад хавьтлын түвшин мэдэгдэхүйц өндөр байв Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ авсан байдал нь эрэгтэйчүүд эмэгтэйчүүдээс хамаагүй илүү байсан (22.8% v. 10.2%, $\chi^2=12.13$, $P<0.001$). Хүүхдийн эмгэгийн ангилалаар эрэгтэйчүүд зан үйлийн эмгэг (1.8% v. 0.2%, $\chi^2=13.87$, $P<0.001$) болон бусад хүүхдийн сэтгэцийн эмгэг (5.6% v. 1.0%, $\chi^2=27.95$, $P<0.001$) эмэгтэйчүүдээс илүү их байв. Шизофрени (1.1% - 0.8%) болон гол нөлөөллийн эмгэг (0.7% - 1.1%), сэтгэл түгшүүр (2.8% v. v.) зэрэг эрэгтэй, эмэгтэй хүйсийн хооронд мэдэгдэхүйц ялгаа олдсонгүй. Судалгаа нь эрэгтэй, эмэгтэй хохирогчдын хоорондын холбоог баримтжуулж, хүйсийн хооронд хүүхдийн бэлгийн хүчирхийлэлд үзүүлэх хариу арга хэмжээ бага зэрэг ялгаатай байж болох ч эрэгтэй хохирогчид сэтгэцийн эрүүл мэндийн ихэнх сөрөг үр дагавартай холбоотой болохыг харуулж байна.

Noemí Pereda, Georgina Guilera, Maria Fornsnарын судалгаанд Хүүхдийн бэлгийн хүчирхийллийн тархалтын мета-анализыг олон улсын хэмжээнд 22 орныг хамарсан 65 нийтлэл тус судалгаанд орсон. Үр дүнгээс эрэгтэйчүүдийн 7.9%, эмэгтэйчүүдийн 19.7% нь 18 нас хүрэхээсээ өмнө бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн байна. Энэхүү мета-анализын үр дүнд дүн шинжилгээ хийж буй улс орнуудад хүүхдийн бэлгийн хүчирхийлэл ноцтой асуудал болж байгааг харуулж байна. Энэхүү судалгаагаар олж авсан үр дүн нь хүүхдийн бэлгийн хүчирхийллийн асуудал нь дүн шинжилгээ хийсэн бүх улсад ихээхэн хэмжээний асуудал болдгийг баталж байна. Одоогийн мета-анализын үр дүн нь эпидемиологийн чиглэлээр хамгийн эхэнд хийгдсэн судалгаа юм. Хүүхдийн бэлгийн хүчирхийлэл нь дүн шинжилгээ хийсэн улс орон бүрт ноцтой асуудал гэдгийг харуулж байгаа тул маш чухал хэвээр байгаа бөгөөд энэ нь өмнөх тоймуудын дүгнэлттэй нийцсэн нь тогтоосон байна.

Гадаадын улс орнуудад хүүхдийн хүчирхийллийн талаар судалсан байдлуудыг дүгнэхэд хүүхдийн хүчирхийлэл нь дэлхий дахинаа нийгмийн эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудлын нэг бөгөөд сэтгэцийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлдөг болохыг олон орны эрдэмтэн судлаачид сонирхож байгаа бөгөөд хүүхдийн хүчирхийллийг илрүүлэх нь урт хугацаандаа гарах эмгэг өөрчлөлтөөс урьдчилан сэргийлэх гол арга зам байж болох юм.

Хүүхдийн эсрэг үйлдэгдсэн хүчирхийллийн хэлбэрүүд, хүчирхийллийн улмаас сэтгэцэд учирсан хохирлыг нөхөн төлүүлсэн

байдлыг судлах зорилго тавьж, уг зорилгын хүрээнд дараах зорилтуудыг тавьж ажиллав.

Үүнд:

1.Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдүүдийн хүчирхийллийн хэлбэрүүдийг судлан тогтоох

2.Хүчирхийлэлд өртсөний улмаас хүүхдийн сэтгэцэд учирсан хор уршигийн судлан тогтоох

3.Шүүхээс хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдийн сэтгэцэд учирсан хор уршигийг арилгах, нөхөн төлбөрийг тогтоосон байдлыг судлан тогтооход оршино.

Шүүх шинжилгээний ерөнхий газрын Шүүх сэтгэцийн шинжилгээний тасагт хүчирхийлэлд өртсөн 0-17 хүртэлх насны хүүхдүүдийн 2023-2024 оны статистик мэдээнд аналитик судалгааны агшингийн загвараар, асуумж судалгааны болон дагах судалгааны аргаар шинжилгээнд хамрагдсан хүүхдүүдийн дүгнэлтэнд баримтын судалгаа хийв.

Судалгааны эх олонлог нь ШШЕГ-ын Шүүх сэтгэцийн шинжилгээний тасагт хүчирхийлэлд өртсөн 0-17 хүртэлх насны шинжилгээнд хамрагдсан хүүхдүүд байна. Шүүх сэтгэцийн шинжилгээний тасагт 2023-2024 оны статистик мэдээгээр 161 хүүхэд шинжилгээнд хамрагдсан байна. Судалгаанд шаардлагатай түүврийн хэмжээг тооцохдоо нэг түүврийн хувь тооцох таамаглалын хүрээнд дараах томъёогоор тооцов. Тооцоололд итгэх интервалыг 95.0%, алдааны хязгаарыг 0.05, таамаглалын суурь түвшинг 0.5 байхаар тооцсон.

$$n = \frac{[Np(1-p)]}{\left[\frac{d^2}{Z_{1-\alpha}^2} * (N-1) + p * (1-p) \right]} = \frac{[2 * 161 * 0.5(1-0.5)]}{\left[\frac{0.05 * 0.05}{95 * 95} * (161-1) + 0.5 * (1-0.5) \right]} = 91$$

N – Эхолонлог 161

$Z_{1-\alpha}^2$ – Судалгааны таамаглалын итгэх интервал, 95.0%

d – Алдааны хязгаар- 0.05

P – Таамаглалын суурь түвшин - 0.5

Дээрх томъёогоор тооцоход хүчирхийлэлд өртсөний улмаас Шүүх сэтгэцийн шинжилгээний тасагт үйлчлүүлсэн 91 хүүхдийг судалгаанд хамруулах шаардлагатай байгаа ба бид судалгааны санамсаргүй түүврийн алдаанаас сэргийлж түүврийн хэмжээг 10%-иар нэмэгдүүлж 105-110 хүүхдийг хамруулав. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдээс судалгаа авахдаа асуумж судалгаа, хүүхдийн сэтгэлзүйн зүйн гэмтэл, сэтгэцийн тулгамдсан асуудлыг илрүүлэх зорилгоор олон улсад өргөн хэрэглэгддэг стандарт сорилуудаар мэдээллээ цуглуулна. 0-9 насны хүүхдээс асуумж авах боломжгүй тул зөвхөн гэр бүлийн гишүүд, асран хамгаалагчаас асуумжийг авах ба 10-17 насныхнаас асуумжийг өөрөөс нь авав.

1. Хүүхдийн сэтгэл зүйн гэмтлийг үнэлэх – CTQ (Childhood Trauma Questionnaires)- / 6 асуумж/

2. Стресс, сэтгэл гутрал, сэтгэл түгшилтийн түвшинг үнэлэх – DASS-21 (Depression, Anxiety, and Stress Scale)- / 21 асуумж/

Сэтгэл гутрал, сэтгэл түгшилт, стрессийн түвшинг үнэлэх – 21 асуумж буюу DASS-21 асуумж нь сэтгэл гутрал, сэтгэл түгшилт, стрессийн түвшинг үнэлэхэд зориулагдсан, өвчтөн өөрөө бөглөх боломж бүхий асуумж сорил юм. Оролцогч өгүүлбэр бүрийг уншсаны дараагаар өнгөрсөн долоо хоногийн хугацаанд тухайн нөхцөл байдал танд хэр зэрэг тохиолдсоныг илэрхийлэх үүднээс 0, 1, 2, 3 гэсэн тооны аль нэгийг сонгон дугуйлна. Буруу зөв гэсэн хариулт байхгүй тул өгүүлбэр бүр дээр хэт их цаг зарцуулах шаардлагагүйг сануулна.

Оноонууд нь дараах утгатай байна.

0Надад ийм зүйл огт тохиолдоогүй

1Надад бага хэмжээгээр эсвэл хааяа нэг тохиолдсон

2Надад нэлээдгүй хэмжээгээр эсвэл хэсэг хугацааны туршид тохиолдсон

3Надад маш ихээр эсвэл урт хугацааны туршид тохиолдсон зэрэг болно.

Сэтгэл гутралын хэмжүүр нь сэтгэлээр унах эмгэг, итгэл найдваргүйбайдал, амьдралүнэцэнэгүй санагдах, өөрийгөөдорд үзэх

байдал, аливаад сонирхол болон оролцоо буурах байдал, таашаал үл мэдрэхболонидэвхигүй сул байдал зэргийгүнэлдэг. **Сэтгэл түгшилтийн хэмжүүр**ээр түгшилт нь хүчтэй сэтгэл хөдлөл, хүний биеийн булчингийннөлөө, нөхцөлбайдлаас урган гарах сэтгэл зовнил, түгшүүрийн нөлөөллөөс үүдэх субъектив шинжийг үнэлдэг. **Стрессийн хэмжүүр** нь архаг,тодорхой бус сэтгэл хөдлөлүүдийг тухайлбал амарч тайвшрахад хүндрэлтэй байдал, сэтгэл санаа тогтворгүйтэх, амарханбухимдах, уурлах,догдлох, хямрах, хэт цочромтгой хариу үйлдэл үзүүлэх зэргийг үнэлдэг.

Хүснэгт 1. Стресс, сэтгэл гутрал, сэтгэл түгшилтийн түвшинг үнэлэх асуумжийн үнэлгээ

	Сэтгэл гутрал	Сэтгэл зовнил	Стресс
Хэвийн	0-9	0-7	0-14
Бага зэрэг	10-13	8-9	15-18
Дунд зэрэг	14-20	10-14	19-25
Хүнд	21-27	15-19	26-33
Маш хүнд	28+	20+	34+

DASS-21 нь DASS-42 асуулгын товч хувилбар тул дугуйлсан оноонуудыг 2-оор үржиж эцсийн оноог бодож гаргав.

Дата мэдээлэлд статистик боловсруулалтыг SPSS 29.0 (IBM Corp) программыг ашиглан хийж гүйцэтгэн, тойм статистикийн үр дүнг илэрхийлэхдээ шугаман хувьсагчдын дундажутга (стандарт хазайлт) эсвэл медианаар, бүлэглэсэн хувьсагчдын тархалтыг хувиар тус тус илэрхийлнэ. Эрсдэлт хүчин зүйлсийг тодорхойлохын тулд нэг болон олон хувьсагчтай ложистик регрессийн шинжилгээг ашиглав. Таамаглалыг шалгахдаа ач холбогдлын түвшинг p утга 0.05-аас бага тохиолдолд статистик үнэн магадлалтай хэмээн тооцов.

ҮР ДҮН

Шүүхийн шинжилгээний хүрээлэнг түшиглэн, Монгол улсад анх хэрэглэж байгаа “Хүний сэтгэцэд учирсан хор уршигийг арилгах, нөхөн төлүүлэх төлбөрийг тооцох аргачлал”-ыг ашиглан, хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдийн сэтгэцэд учирсан хор уршигийг тогтоох судалгаа хийж байгаад оршино. Хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдийн сэтгэцэд учирсан хор уршигийг

тогтоосноор хүчирхийллийн улмаас хүүхдэд үүсч болох сэтгэцийн эмгэгийг эрт оношлох, шаардлагатай тусламж үйлчилгээнд хамруулах, үүссэн гэм хорыг арилгах, сэтгэцийн гэмтэл, хор уршгийг арилгах нөхөн төлбөрийг шүүхээс тогтоож өгснөөр эмнэлгийн тусламж, эрүүл мэндийн байдалд сэтгэл ханамж үүсэх боломжийг нэмэгдүүлнэ.

ДҮГНЭЛТ

Хүүхдийн нас, хүйсээс хамааран өртсөн хүчирхийллийн хэлбэрүүд ялгаатай байх ба хүүхэд, хөвгүүд биемахбодын хүчирхийлэлд, өсвөр насны охид бэлгийн хүчирхийлэлд илүү өртөж байна. Хүүхэд, өсвөр насныхан өртсөн хүчирхийллийн хэлбэр, нас хүйсээс хамааран сэтгэцийн хохирлын 1-5-р зэрэглэлийн аль нь ч тогтоогдох боломжтой байна. Сэтгэцэд учирсан хор уршигийн зэрэглэл хүнд, нөхөн төлбөрийн хэмжээ их байх тутам нөхөн төлбөр төлөгдөх магадлал бага байх боломжтой байв.

ЭХ СУРВАЛЖ

1. Weru, M. W. (2013). *Impact of violent conflict on pre-school children (a case of 2007-2008 post election violence in Kibera, Kenya)* (Doctoral dissertation, University of Nairobi).

2. Dahake, P. T., Kale, Y., Dadpe, M., Kendre, S., Shep, S., & Dhore, S. (2018). Impact of Child Abuse & Neglect on Children: A. *Journal of Dental Research*, 1(1), 36-49.

3. Eslami-Shahrbabaki, M., Haghdooost, A., Sabzevari, L., Eslami-Shahrbabaki, A., & Kalantari, M. (2014). Prevalence of Child Abuse in 15-17 year old Students. *Zahedan Journal of Research in Medical Sciences*, 16(5), 11-15.

4. Mahram, M., Hosseinkhani, Z., Nedjat, S., & Aflatouni, A. (2013). Epidemiologic evaluation of child abuse and neglect in school-aged children of qazvin province, iran. *Iranian Journal of Pediatrics*, 23(2), 159.

5. Stephenson, R., Sheikhattari, P., Assasi, N., Eftekhar, H., Zamani, Q., Maleki, B., & Kiabayan, H. (2006). Child maltreatment among school children in the Kurdistan Province, Iran. *Child abuse & neglect*, 30(3), 231-245.

---o0o---